

Рішення разової спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки на підставі прилюдного захисту дисертації «Мовна особистість персонажа українського бестселера (на матеріалі творів В. Шкляра)» зі спеціальності 035 Філологія 24 січня 2024 року.

Шуліченко Тетяна Сергіївна, 1983 року народження, громадянка України, освіта вища: 2007 року закінчила Дніпропетровський національний університет зі спеціальності «Українська мова та література».

Пройшла навчання в аспірантурі Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара з 2018 до 2022 року.

Дисертацію виконано у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – Корольова Валерія Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара.

Здобувачка має 9 одноосібних публікацій, з них 5 статей у фахових виданнях України, 3 – у збірниках матеріалів міжнародних конференцій, 1 – збірнику матеріалів всеукраїнської конференції.

1. Шуліченко Т. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНОМУ РОМАНІ. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020, Вип. 27. Т. 5. С. 71–75. URL: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.5/27.204490>
2. Шуліченко Т. НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНА КОЛЕКТИВНА МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПЕРСОНАЖА (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ В. ШКЛЯРА «ХАРАКТЕРНИК»). Записки українського мовознавства. 2021. № 28. С. 220–225. URL: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235543>
3. Шуліченко Т. МОВНА ОСОБИСТІТЬ АВТОРА VS МОВНА ОСОБИСТІТЬ ПЕРСОНАЖА: ІДЕНТИЧНІСТЬ ЧИ РОЗРІЗНЕННЯ. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. 2023. Т. 34 (73). № 3. Ч. 1. С. 66–72. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/12.pdf

У дискусії взяли участь голова і члени разової спеціалізованої вченої ради та присутні на захисті фахівці:

Попова І. С., доктор філологічних наук, професор, в. о. декана факультету української й іноземної філології та мистецтвознавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України. Зауважень немає.

Гурко О. В., доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри англійської мови для нефілологічних спеціальностей Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України надала позитивну рецензію, однак з певними зауваженнями:

1. З урахуванням того, що назва підрозділу 1.2. «Сучасні підходи до дослідження художнього тексту та мовної особистості персонажа», хотілося

б почути Ваше бачення щодо новітніх підходів студіювань саме художнього тексту з виокремленням їхньої кількості, оскільки у роботі не спостерігаємо чіткої класифікації заявлених підходів. Можливо, ці підходи є аналогійними до тих, що корелюють з вивченням текстів.

2. Аналізуючи прізвища за ознаками, дисертантка спирається на розширену класифікацію індивідуальних прізвиськ за ознаками носіїв (с. 79) та усталене розрізнення прізвиськ у сучасній лінгвістиці за такими складниками: «неофіційність, необов'язковість, можливість зникати із часом і бути неактуальними, корпоративність та інформативність» (с.80), висловлюючи думку про те, що «для персонажів творів В. Шкляра подані характеристики мають неоднакову значущість» (с.80). Утім, далі ми не спостерігаємо, по-перше, докладного аналізу прізвиськ у творах В. Шкляра щодо такої ознаки, як «можливість зникати із часом і бути неактуальними», а по-друге, з зазначеного постає, що переважають здебільшого прізвиська з негативним забарвленням. Звичайно, хотілося б почути коментар щодо цього.

3. У дисертації фіксуємо таке твердження, що «серед фразеологічних одиниць, які використовують у своєму мовленні персонажі творів В. Шкляра, переважають ті, що створені на власне українському ґрунті та мають прозору етимологією, роблячи сприйняття творів доступними читачам, а героїв – близькими, народними» (с. 114). Саме тому для нас є нез'ясованим питання, на основі яких досліджень, розрахунків Ви висновкуєте? Адже у Вступі, коли Ви зазначаєте методи дослідження, то про використання методу кількісних або статистичних показників не йдеться.

4. У підрозділі 3.1 «Комунікативні тактики і стратегії лідера козацтва Івана Сірка у романі В. Шкляра «Характерник» Тетяна Сергіївна зауважує, що «комунікативну стратегію переконання зреалізовано в мовній особистості з використанням низки тактик» (с. 139), виокремлюючи 5 тактик за Л. В. Монастирською, серед яких – тактики саморепрезентації, позитивних перспектив, обіцянки, дистанціювання, заклику. У зв'язку з зазначеним постає питання, чи можете Ви виокремити чітку межу між тактикою «позитивних перспектив, яка спрямована на вираження стратегічних цілей, позицій і намірів промовця» (с.140), та тактикою обіцянки, яка також «пов'язана, з тактикою позитивних перспектив, де, зрештою, промовець обіцяє виконати будь-які зобов'язання або реалізувати плани» (с.140), та навести приклади, оскільки у зазначеному підрозділі ми не зафіксували уривків, в яких докладно було б описано й репрезентовано тактику обіцянки лідера козацтва Івана Сірка.

Рецензент зауважила, що наведені нею міркування в жодному разі не ставлять під сумнів наукову концепцію дослідження, не позначаються на теоретичній і практичній значущості отриманих дисертанткою результатів і не впливають на загальне позитивне враження від роботи.

Голікова Н. С., доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України надала позитивний відгук,

однак зробила деякі зауваження.

1. На нашу думку, найпомітнішим недоліком у всьому тексті дисертаційної роботи є те, що низку теоретичних положень, сформульованих тими чи тими науковцями, до праць яких Т. С. Шуліченко апелює в трьох основних розділах дослідження, не застосовано під час аналізу фактичного матеріалу. Наприклад, визначаючи функції контекстуальних звертань і фразеологізмів (підрозділи 2.2; 2.3), дисертантка лише частково спирається на відповідні класифікації відомих мовознавців, огляд яких представила на початку підрозділів; аналіз вербалізаторів гумору не завжди орієнтований на згадану в роботі категорію комічного, представлену такими виявами, як іронія, гумор, сатира, сарказм (с. 118) тощо.

2. Ілюструючи численні факти репрезентації поняття «колективна мовна особистість», Тетяна Сергіївна подекуди не враховує реальних часових маркерів, які неодмінно накладаються на індивідуально-авторське образотворення, а отже, окреслюють певні межі між персонажами прозових творів В. Шкляра. Тому, вважаємо, не завжди доречні зіставлення щодо виявів деяких мовно-маркувальних засобів у письменницьких бестселерах на зразок: «Якщо козаки роману «Характерник» послуговуються народною, фольклорною лексикою, то у воїнів романів «Маруся» і «Чорний Ворон» спостерігаємо політичний підтекст: *«Ти, комуна, вибач, але нам треба поспідати»*, *«Ти, контра!»* (с. 91).

3. Пильнішої уваги з боку дослідниці потребують прізвиська, лексико-семантичному аналізу яких достатньо уваги приділено в підрозділі 2.1, але тут не вмотивовано належність слововживань до тих чи тих угруповань. Зокрема, літературно-художні антропоніми *Черв'як* і *В'юн*, *Сіроманець* і *Вовкодав*, *Голобля* і *Гиря* зазначено у списках різних груп, але чому, без текстових ілюстрацій не зрозуміло.

4. Мусимо звернути увагу й на різні помилки та технічні недогляди, яких, на жаль, не позбавлена робота. Із-поміж них виокремлюємо низку конструкцій із стилістичними огріхами на кшталт: «У наведених репліках звертання «батьку» виконує функцію вираження шанобливого ставлення до адресата та покірності, адже йде після досить суворих фізичних покарань» (с. 95).

Рецензент підкреслила, що викладені нею думки та пропозиції не применшують об'єктивних здобутків рецензованої роботи.

Бобух Н. М., доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української, іноземних мов та перекладу Полтавського університету економіки і торгівлі, Всеукраїнської центральної спілки споживчих товариств (Укркоопспілка) надала позитивний відгук, але з деякими запитаннями і побажаннями.

1. Розглядаючи поняття «мовна особистість» у першому розділі, доцільно було б звернутися до поняття «комунікативний паспорт» і з'ясувати його комунікативну роль, статус, позицію, тип; соціальну та психологічну ролі. Комунікативний паспорт є важливим носієм інформації про мовця, оскільки саме він містить повідомлення, які той передає під час вербальної та

невербальної комунікації.

2. У першому розділі Тетяна Сергіївна детально аналізує праці вітчизняних лінгвістів, присвячені дослідженню колективної та індивідуальної мовної особистості, й виокремлює мовну особистість лідера, пояснюючи це тим, що «оскільки матеріал нашого дослідження безпосередньо пов'язаний з особистостями історичних постатей, лідерів, особливий інтерес для нас становлять теоретичні праці, у яких аналізують саме такі мовні особистості» (с. 65). Дослідниця наводить приклади вивчення мовної особистості різних політичних діячів, стверджуючи, що вони є актуальними для її наукової розвідки, але не приділяє цьому достатньо уваги в третьому розділі. Хотілося б уточнити: дисертантка розглядає мовні особистості персонажів-лідерів бестселерів В. Шкляра як політиків чи військових? Чи застосовують вони ті ж комунікативні тактики та стратегії, що й сучасні державні діячі, про яких згадує Тетяна Сергіївна.

3. У другому розділі, досліджуючи прізвиська персонажів роману «Характерник» В. Шкляра, дисертантка зауважує, що в ньому «значення прізвиськ не пояснені, бо вони є очевидними для учасників комунікації» (с. 82). Однак етимологію деяких із них все ж бажано було б пояснити, оскільки відсутність такої інформації ускладнює розуміння запропонованої авторкою класифікації.

4. Певне нерозуміння викликає виклад матеріалу в третьому розділі. На нашу думку, логічно розмістити підрозділи з урахуванням хронології, тобто розташувати підрозділ про Чорного Ворона після аналізу твору «Маруся». Хотілося б почути коментар дисертантки стосовно її вибору.

Опонент зазначила, що висловлені зауваження й побажання не применшують науково-практичного значення рецензованої праці, не стосуються її принципів засад, які є науково виваженими, переконливо аргументованими, підкріпленними значним фактичним матеріалом.

Тараненко К. В., кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та мовної комунікації Національного технічного університету «Дніпровська політехніка» надала схвальний відгук, але з певними зауваженнями.

1. Аналізуючи різні підходи до вивчення мовної особистості, дисертантка називає психологічний та прагмалінгвістичний аналізи (с. 34), спирається на дефініцію мовної особистості Л. Засекіної (сс. 29, 48), згадує та використовує психолінгвістичний, лінгвокогнітивний, прагматичний напрями дослідження тексту (сс. 35, 36), однак серед методів дослідження мовної особистості персонажа в бестселерах В. Шкляра не називає ні контент-аналіз, ні психолінгвістичний текстовий аналіз. На нашу думку, застосування психолінгвістичного текстового аналізу, спрямованого на дослідження вербальних характеристик текстів, дало б змогу повніше схарактеризувати лінгвальні особливості колективної та індивідуальної мовних особистостей персонажів.

2. У п. 2.1. Прізвиська персонажів творів В. Шкляра як маркери національної ідентичності зазначено: «Для прізвиська обирають питомо

українське слово або поєднання слів, у чому вбачаємо прагнення вияскравити автентичність свого народу» (с. 80). Утім, серед указаних зазначено прізвисько Зуб, яке вважається словом індоєвропейського походження.

3. Неоднозначними для сприйняття вважаємо формулювання «мовна особистість персонажа й мовна особистість автора послуговуються різною мовною поведінкою» (с. 4), «В. Шкляр є майстром колективної мовної особистості» (с. 4).

Опонент зауважила, що викладені нею думки та пропозиції не применшують об'єктивних здобутків рецензованої роботи.

Корольова В. В., доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри української мови Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара Міністерства освіти і науки України. Зауважень немає.

Результати відкритого (онлайн) голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – немає

На підставі результатів відкритого (онлайн) голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Шуліченко Тетяні Сергіївні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

Ірина ПОПОВА